

Het televisie-journaal

JAN VERACHTERT

De televisie tot zondebok uitroepen voor al wat in het onderwijs en de maatschappij misloopt, lokt stevast applaus uit op alle banken en nodigt uit tot meewarig meeknikken en treuren om de vele verloren gegane waarden.

it artikel wil een beperkt aantal suggesties bieden om leerlingen selectief en kritisch te leren omgaan met het medium televisie. Het gaat meer bepaald over een kritische benadering van het televisie-journaal. De aanpak is open en dynamisch, onder meer omdat het medium televisie zelf constant evolueert. Wie wil werken met onderstaande gegevens bezit best enige voorkennis over nieuwsgaring en nieuwsselectie in het algemeen.

Analyse en kritische benadering van een TV-journaal behoort niet tot het meest geliefde menu van de modale leerling. Eén van de redenen is het feit dat TV vrijwel uitsluitend wordt ervaren als amusement, liefst vrijblijvend amusement. Het journaal kritisch bekijken blijkt nuttiger dan ooit, omdat het voor meer en meer mensen de enige bron van informatie wordt over wat er met en rondom hen gebeurt. Een zender als CNN brengt uitsluitend nieuws en oefent daardoor een wereldwijde invloed uit. Menig staatshoofd kijkt er naar als naar zijn/haar eerste informatiebron bij 'hot news'. Conflicten worden uitgevochten en soms gewonnen via de nieuwsmedia en de 'publieke opinie' wordt door diezelfde media beïnvloed. Zonder journalisten zou er geen hulp komen voor bepaalde rampen, of toch niet in dezelfde mate. Zelfs als

journalisten niet kunnen tonen wat ze graag zouden willen laten zien, werkt dit verhelderend: denk maar aan de gebeurtenissen in China, in het bijzonder op het Tienanmen-plein.

Overal ter wereld duikt de neiging op om nieuws 'aangenamer', 'afwisselender', 'vrolijker' te presenteren; m.a.w. richting entertainment. Het 'zelfgezien hebben' bevestigt de indruk te maken te hebben met een objectieve bron van informatie. De kijker heeft weinig of geen inzicht in het productieproces. Hij/zij ziet enkel het resultaat.

Televisie is meestal een oppervlakkig medium, en dit meer dan ooit in een overbekabeld land als het onze, met zijn welhaast onbeperkte zap-mogelijkheden.

Het journaal mikt rechtstreeks op één van de drie functies van de televisie, nl. informeren (de andere twee: vermaken en vormen). De hang naar de hoogste kijkcijfers, geïnspireerd door de commerciële stations, maakt het hele medium tot één grote pot nat: alles dient vlot, vlug, flitsend en leuk ogend gebracht. Ook het journaal. De verpakking dreigt belangrijker te worden dan de inhoud. De realiteit wordt meer en meer verdrongen door de fictie. Niet alleen kinderen hebben het moeilijk om een en ander te onderscheiden. Zit de politicus in het journaal, een debat of een spelletje? Het program-mablad geeft soms het antwoord.

Doelstellingen

Via de analyse van het TV-journaal worden de leerlingen zich ervan bewust dat het een produkt is dat wordt gemaakt door bepaalde mensen, dat het dus niet DE maar EEN werkelijkheid toont die resulteert uit bepaalde werkmethodes. "Een werkelijkheid die verbrokken is omdat zij vooral bestaat uit gebeurtenissen en minder uit sociale processen. Enzensberger bezigt in dit verband de term 'schervenwereld'. Een werkelijkheid die bestaat uit de zichtbare activiteiten van politieke topfiguren, terwijl moeilijker traceerbare economische machtsconcentraties buiten beeld blijven. Een werkelijkheid die de Westerse wereld "en detail" toont, terwijl de derde wereld alleen in termen van rust en onrust bekeken wordt". (Moer 1980/4, p.31)

De leerlingen krijgen inzicht in het productie-, realisatie- en presentatieproces van het journaal evenals in het levens- en wereldgevoel, de waarden en normen die de journaalmakers overdragen. Ze zien het onderscheid tussen gekleurde en objectieve informatie, en ervaren dat objectieve informatie niet bestaat, omdat informatie altijd verschaft wordt vanuit een bepaalde invalshoek (b.v. politiek, sociaal, technisch...) en met een doelgroep voor ogen.

Werkwijze

Men kan met behulp van de videorecorder twee of meerdere journaals vertonen van een zelfde dag. Het 'gewone' en het laatavond-journaal van hetzelfde net. Of dat van BRT naast dat van VTM of NOS. Of enkel de buitenlandse items van twee of drie netten. Vergelijk ze met behulp van onderstaand schema. Nadat alle vragen besproken zijn, kunnen de journaals (of delen ervan) een tweede maal vertoond worden, wat wellicht zal aanleiding geven tot aanvullingen en/of correcties. Terwijl de leerlingen in groepen werken (niet elke groep moet alle vragen beantwoorden) kunnen zij eventueel bepaalde delen een tweede, derde... maal bekijken en beluisteren. Men eindigt met een synthese.

Het verdient aanbeveling dat de leerlingen op voorhand enige noties bezitten over nieuwsgaring, nieuwsselectie (er komt nog geen 1% van het totale nieuwsaanbod in het journaal), nieuwsbewerking, nieuwspresentatie en nieuwsuitwisseling.

Suggesties voor een vragenlijst

DE STRUCTUUR VAN HET JOURNAAL

- Om hoe laat begint het journaal? Enig idee waarom?
- Wat voor een programma gaat er gewoonlijk aan vooraf? Door wat voor programma wordt het meestal gevolgd?
- Hoe lang duurde het?
- Wat was de duur van ieder item?
- Hoe was het opgebouwd, dat wil zeggen ingedeeld?
 - . Welke berichten eerst? Wat in het midden? Wat als einde? Waarom deze volgorde?
 - . Hoeveel en waar teksten? Wat voor teksten? Rechtstreeks naar de kijker gericht, commentaar, andere?
 - . Hoe lang en waar beelden?
 - . Wat voor beelden: foto's, tekeningen, schema's, tekst, dia's, film, kaarten, grafieken...? Hoe werd het getoond?
 - . Hebben de verschillende rubrieken hun eigen 'logo'? Wanneer gebruikt men het en hoe?
 - . Hoe is de verdeling binnenland-buitenland?
 - . Welke maatschappelijke sectoren krijgen aandacht? Naar aanleiding waarvan?
 - . Hoe is elk item opgebouwd? Structuur tekst: feit, duiding, historische achtergrond, enz.

HET BEGRIIP 'NIEUWS'

- Valt er enige vergelijking te maken tussen kranetekoppen en de inhoud van het journaal?
- Kun je akkoord gaan met de stelling van de Nederlandse TV-journalist Aad van de Heuvel: "Nieuws (N) blijkt recht evenredig te zijn met het aantal doden (AD) en omgekeerd evenredig met

de afstand (KM), dus $N = AD / KM$

- Vind je in dit journaal volgende eigenschappen terug van wat nieuws zou zijn?
 - . Erg topgericht. Hoe hoger op de sociale ladder, hoe vlugger in het nieuws.
 - . Feitelijk en ondubbelzinnig. Economische crisis is geen nieuws totdat het tot zichtbare werkloosheid leidt.
 - . Dichtbij. Zie de stelling van Aad van de Heuvel.
 - . Onverwacht, liefst negatief. Goed nieuws is geen nieuws. 'Hond bijt man' is geen nieuws. 'Man bijt hond' wel.
 - . Actueel, heet van de naald.
 - . Nieuws moet veel mensen betreffen. Een prijsverhoging van een Rolls Royce is geen nieuws, die van de benzine wel.

DE NIEUWSMAKERS: JOURNALISTEN, PRESENTATORS...

- Merk je enige ideologische attitude van de journaalmakers?
- Wat voor levensgevoel en wat voor wereldbeeld ademt het journaal?
- Wat voor mens- en maatschappijbeeld spreekt uit het journaal? Wat voor totaalbeeld?
- Toont men verbanden, achtergronden enz.?

DE NIEUWSCONSUMENT

- Stel je verschillen vast in je groep naar aanleiding van de interpretatie van wat je zag en hoorde? Wie zag wat en hoe? Wie hoorde wat, waar en hoe?
- Heb je als nieuwsconsument de indruk dat de nieuwsproducenten er een eigen visie op nahouden? Met andere woorden, vind je het nieuws zakelijk, opiniërend, inzichtgevend, duidend, dramatiserend, manipulerend,..... (vul zelf eventueel in)?
- Voel je jezelf serieus genomen door de journaalmakers? Onderschat? Overschat?
- Geeft het journaal aanleiding om het op jouw eigen leven (situatie) te betrekken of niet?

- Wat voor indruk maakte het journaal emotioneel op jou? Aangenaam, spannend, vrijblijvend, vervelend...?
- Heb je voldoende informatie gehad om een mening te kunnen vormen over de behandelde items?

DE VISUALISEERBAARHEID EN DE VISUALISERING

- Zijn er volgens jou bepaalde items die belangrijker zijn geworden in het nieuwsbulletin door hun visualiseerbaarheid? En vice versa? Wat vind je hiervan?
- Zou je een 'woordenboek' kunnen samenstellen met een aantal steeds weerkerende beelden bij onderwerpen en gebeurtenissen die om hun nieuwswaarde perse moeten gecoverd worden? Politieke leiders die een toespraak houden; in- en uitstappende mensen voor het parlement; het betreden van conferentiezalen; ontvangst op het vliegveld van een staatshoofd... Deze beelden worden wel eens 'beeldengymnastiek' genoemd. Begrijp je waarom?
- Schuilt er in de visualiseerbaarheid geen gevaar voor oppervlakkigheid? Dreigen er geen soort 'vertalingen' te ontstaan die al te gemakkelijk zijn, zoals reischoppers = woningnood, stenen gooien = apartheidsvraagstuk, bezorgde gezichten van politici = politieke crisis enz.?
- Leidt het visuele materiaal de aandacht af van de tekst? Of omgekeerd? Of ondersteunen ze elkaar?
- Behoren de nieuwslezers voor een deel ook niet tot de visualisering? Merk je het aan hun outfit?
- Hoe zijn de filmopnamen gemonteerd? Geven ze een objectieve indruk? Gaat de aandacht vooral naar actie, visuele prikkeling, versluiering? Werden er archiefbeelden getoond? Met welke bedoeling? Mikte men op sensatie? Waren er veel beeldwisselingen of niet?

Als men voldoende tijd heeft, is het interessant om alle beelden van het journaal te tonen zonder tekst, en omgekeerd om de commentaar te laten horen zonder beeldband.

DE 'GELUIDSBAND' VAN HET TV-JOURNAAL

- Welke teksten werden zonder meer voorgelezen?
- Waar hoorde je commentaar bij beelden?
- Was er ergens muziek?
- Zag je telkens de verbanden tussen woord en beeld?
- Waren er interviews?
- Vragen over het taalgebruik, en dit zowel in teksten als in commentaren, interviews enz.
 - . Was de taal altijd begrijpelijk?
 - . Werden de hoofdpunten op het einde nog eens herhaald? Waarom denk je?
 - . Was de woordkeuze genuanceerd en zorgvuldig? (Wat is b.v. het verschil tussen een terrorist, vrijheidsstrijder, revolutionair, guerillastrijder, nationalist, anarchist,...?) Ging je akkoord met de woordkeuze?
 - . Enig idee over het aantal verschillende woorden dat dag na dag gebruikt wordt? (In Duitsland zijn het er minder dan 400.)
 - . Klonk de stem neutraal, zakelijk, ironisch...?
 - . Waren de teksten netjes, indringend, kritisch, vasthoudend, suggestief, informatief, opiniërend, manipulerend, dramatiserend...?

- In hoeverre dreigt de hele 'verpakking' van het journaal de inhoud te minimaliseren?

Jan Verachtet
Stekensbergstraat 29
2140 Westmalle

Bibliografie:

Andere Sinema nr.34 (over televisie en verkiezingen).
Moer 1980/4: themanummer televisie.
Registratie 1981/2 (over de invloed van de t.v.-berichtgeving over rollen op die rollen zelf).
Verachtet, J.: De analyse van het t.v.-journaal.
In: Audio-Visueel 1983/2.
Vrij Nederland Katem, 14 oktober 1978.

MENSEN, DECOR EN MATERIAAL

- Was er een aftiteling? Wat voor effect heeft dit op de kijker?
- Hoe is het decor, de belichting, de camerahoek, de beeldgrootte?
- Hoe zag de presentator/presentatrice er uit? Kleding? Kapsel? Houding? Wijze van spreken? Leeftijd?
- Waarom onthouden mensen dergelijke uiterlijke dingen zo lang? Kan dit in verband gebracht worden met de vervaging tussen fictie en realiteit? Of/en heeft dit wellicht ook te maken met de zogenaamde 'schoot'functie van de televisie, de elektronische gast?
- Wie is de opdrachtgever van dit journaal?
- Wat is voor jou echte informatie, wat aankleding en drama?

SCHAAARS

Televisie kijken vereist geen specifieke vaardigheden en kweekt geen specifieke vaardigheden. Daarom vallen er ook geen vorderingen in te boeken en bent u op dit moment geen betere of slechtere televisiekijker dan vijftien jaar geleden (...) het interpreteren van televisiebeelden vereist geen kennis of ervaring.

Nell Postman zoals geciteerd in Knack, 26/4/89